Protestants-Evangelische Godsdienst

Hedendaags jodendom

Het hedendaagse jodendom

Wat uniek is aan het jodendom is dat het zowel een godsdienst als een volk is. Dat betekent dat alleen het joodse volk de joodse godsdienst aanhangt. Er zijn ook wel niet-joden die de joodse godsdienst aannemen, maar dat zijn uitzonderingen, en de joden zelf zullen iemand die hun godsdienst wil aannemen daar altijd eerst toe ontmoedigen. De joden zelf belijden dus hun joodse godsdienst, maar niet alle joden doen dat; er zijn ook ongelovige joden. Onder de gelovige joden zijn er enkele verschillende stromingen, zoals dat in elke godsdienst het geval is. We bespreken hieronder het liberale jodendom (of reformjodendom), het orthodoxe jodendom (waaronder de chassidiem) en het conservatieve jodendom.

Een liberale jood.

Liberaal jodendom heet ook: _____

Een orthodoxe jood

Onder orthodoxe joden heb je ook:

_____

Een chassidische jood

Een conservatieve jood

In de VS: 39% reform (liberaal)
21 % orthodox
33% conservatief

Het liberale jodendom

Het was begin 19e eeuw, toen sommige joden in Duitsland hun joodse eredienst meer op christelijke kerkdiensten deden lijken. De rabbijn preekte in de volkstaal, er was orgelbegeleiding, men legde nadruk op ethische geboden. Soms werden bijeenkomsten zelfs op zondag gehouden, i.p.v. op sabbat. Daarnaast lag de nadruk op een gewone opvoeding, i.p.v. op het bestuderen van de Talmoed. Men ging ook meer aandacht geven aan Tenach (het Oude Testament) dan voor Talmoed. Bij orthodoxe joden is dat net andersom. In de Verenigde Staten wordt het liberaal jodendom vrij sterk. Soms worden daar zelfs voedselwetten verworpen. En alleen de morele wetten van Tora zijn bindend. De besnijdenis wordt meestal wel toegepast, al zijn er ook die de besnijdenis niet toepassen. Er gaat veel aandacht uit naar de gelijkheid tussen man en vrouw. Vrouwen mogen deel uitmaken van de *minjan* en meisjes kunnen hun *bat mitswa* vieren.

Vrouwelijke rabbijn

Bat Mitswa

Het orthodoxe jodendom

Als reactie op het liberaal jodendom ontstaat het *orthodoxe jodendom*. Alleen het orthodoxe jodendom is in de staat Israël erkend. Deze joden blijven hun oude tradities en afzondering trouw. Alle geboden, ook voedselwetten, worden gehouden. Religieuze plechtigheden verlopen in het Hebreeuws. Mannen zitten in de synagoge gescheiden van de vrouwen, die geen deel kunnen uitmaken van de *minjan.* Mannen dragen altijd een keppeltje.

Onder de orthodoxe joden zijn er de *chassidiem.* In het chassidisme ligt de nadruk op eenvoudig maar blijmoedig en intens gebed, dansen en zingen. Het is dus een beetje een extatische geloofsbeleving. Men vereert de *tsaddik*, 'de rechtvaardige', ook *rebbe* genoemd, die zich onderscheidt door een vroom leven.

Het conservatieve jodendom

Eind 19e eeuw ontstaat ook het *conservatieve jodendom*, dat probeert moderne ontwikkelingen te aanvaarden maar ook trouw blijft aan de Tora en de rabbijnse tradities zoals koosjer eten, sabbat en het vieren van joodse feesten. Men leidt rabbijnen op om voor te gaan in sociaal vooruitstrevende orthodoxe synagogen. Men erkent dat de halacha (de joodse wet) uit het verleden stamt en met het oog op de moderne tijd moet geherinterpreteerd worden. (Bijv. als je echt te ver van de synagoge woont mat je er met de auto naar toe; vrouwen en homoseksuelen kunnen een religieus ambtsdrager zijn).

Een conservatieve jood uit een klein stadje kocht een gloednieuwe Ferrari. Hij wilde dat de rabbi een bracha (zegening) over de auto uitsprak, maar het stadje telde slechts twee rabbijnen. Dus ging hij naar de orthodoxe rabbi. 'Rabbi', vroeg hij, 'kunt u een bracha uitspreken over mijn Ferrari?' De rabbi vroeg: 'Wat is een Ferrari?' Dus stapte hij naar de refomrabbi. 'Rabbi,' vroeg hij, 'kunt u een bracha uitspreken over mijn Ferrari?' De rabbi vroeg: 'Wat is een bracha?'
S. Prothero, God is niet één, 312.

Besnijdenis

Op de achtste dag na de geboorte van een jongetje vindt een ceremonie: de besnijdenis. Daarbij wordt de voorhuid van de penis verwijderd. Dat gebeurt door de *moheel*, die niet noodzakelijk een rabbijn is, maar doorgaans wel een arts. Men baseert zich voor deze ingreep op een gedeelte uit de Bijbel. De besnijdenis is een symbool van Gods verbond met Abraham, en met zijn nageslacht. Orthodoxe gezinnen ervaren dit als een belangrijk en vreugdevol gebeuren. Liberale joden hebben er soms hun bedenkingen bij, sommigen overwegen om hun zoontje niet te laten besnijden. De volwassen man die zich tot het jodendom wil bekeren moet zich ook laten besnijden. De besnijdenis zelf duurt slechts enkele minuten. Daarbij moeten één of twee druppels bloed vloeien. De voorhuid zelf wordt bewaard, doorgaans begraven. Bij dit gebeuren ontvangt de jongen zijn naam en wordt hij gezegend. Meisjes worden niet besneden. Traditioneel bestond er ook geen ceremonie voor naamgeving voor meisjes, maar bij liberale joden heeft men die wel ingevoerd. Conservatieve en zelfs enkele orthodoxe gemeenschappen hebben dit overgenomen.

Genesis 17:9-10 Verder zei God tegen Abraham: En wat u betreft, u moet Mijn verbond in acht nemen, u en uw nageslacht na u, al hun generaties door. Dit is Mijn verbond dat u moet houden tussen Mij en u en uw nageslacht na u: al wie mannelijk is bij u moet besneden worden.

Vragen

Wat is de besnijdenis?

Waarop baseert men zich om dat te doen?

Wat gebeurt er met meisjes?

Bar mitswa

Volgens de joodse traditie zijn jongens volwassen als ze dertien jaar worden, meisjes als ze twaalf jaar worden. Je bent dan zelf verantwoordelijk voor het houden van de joodse wetten. Van een jongen wordt dan verwacht dat hij de *tefilien* (gebedsriemen) aanlegt. De jongen wordt dan *bar mitswa* ('zoon van het gebod'), een meisje *bat mitswa* ('dochter van het gebod'). Voor meisjes ontstond pas in de 20e eeuw een ceremoniële viering. Bij de traditionele ceremonie wordt van de jongen of het meisje verwacht dat hij of zij voldoende Hebreeuws kent om een passage uit de Tora te kunnen voorlezen. Dat is niet zo eenvoudig omdat het Hebreeuwse schrift van Tora enkel medeklinkers heeft, en de tekst moet dan nog eens op een bepaalde zangerige toon gelezen worden. Soms wordt ook een korte toespraak gehouden die te maken heeft met wat werd voorgelezen. Ze moeten kennis hebben van de joodse geschiedenis en joodse wetten. Daartoe volgen zij eerst een aantal jaren studie bij een rabbijn. De plechtigheid zelf wordt gehouden in een synagoge. Het is ook een familieaangelegenheid waar een feestmaal bij hoort.

Aan welke leeftijd zijn jongens en meisjes 'volwassen'?

Waarvoor ben je dan verantwoordelijk?

Hoe wordt een jongen en meisje dan genoemd?

Wat wordt op de ceremonie van een jongen of meisje verwacht? (drie dingen).

Beeldfragment Bar Mitswa

Hoe worden de gebedsriemen aangebracht? Waar?

Wat is de Tora? Aan wie werd die geopenbaard?

Wat onderwijst de rabbijn?

Wat is een minjan?

Wat is de klaagmuur?

Het huwelijk

Het huwelijk is een zeer heilige gebeurtenis. De dag voor het huwelijk neemt de vrouw (soms ook de man) een ritueel bad. Bij traditionele gelovigen bestaat het gebruik dat bruid en bruidegom elkaar de week voor de huwelijkssluiting niet ontmoeten. Er zijn enkele symbolische rituelen die de huwelijkssluiting markeren: het opvallends is het huwelijksbaldakijn (*choepa* genoemd), het sluieren van de bruid voor de plechtigheid, de wijn, ringen, breken van het glas, de ringen, het uitspreken van de zeven zegeningen, het huwelijkscontract.

De *choepa*, het baldakijn, is het symbool van het nieuwe huis dat wordt opgezet. Doorgaans bestaat het dak uit een gebedssjaal, herkenbaar aan de zwarte strepen. Onder de *choepa* loopt de bruid zeven (soms drie keer) keer rond de bruidegom, waarschijnlijk een symbool van verbondenheid. Een bekend gebruik is dat een glas wordt stukgetrapt, op het einde van de viering. Daar bestaan verschillende uitleggingen voor. Het zou bijvoorbeeld verwijzen naar de verwoesting van de tempel, of het herinnert eraan dat ook bij grote blijdschap verlies deel uitmaakt van het leven. Als het glas is stukgetrapt roepen de aanwezigen '*mazel tov',* Jiddisch voor 'veel geluk'.

De *ketoeba* is het huwelijkscontract tussen bruid en bruidegom, dat in aanwezigheid van getuigen vlak voor de huwelijkssluiting wordt getekend. Het is een juridisch document waarin rechten en plichten, vooral de financiële verplichtingen worden vastgelegd. Ook wat er moet gebeuren bij overlijden of scheiden is erin opgenomen.

Waarvan is de choepa het symbool?

Waarom wordt er een glas stukgetrapt?

Wat is de ketoeba?

Beeldfragment Huwelijk

Waarom trouwt men jong? Hoe oud is dat meestal?

Waarom dragen getrouwde vrouwen een pruik?

Aan welke vinger wordt de trouwring gedaan?

Wat valt op aan het dansen na de plechtigheid?

Sterven

Wie een graf van een dierbare bezocht heeft, laat er een steentje op achter. Dit gebruik zou te maken hebben met een verhaal uit Genesis, waar Jakob een 'zuil' (van steen > steentjes) plaatste op het graf van zijn vrouw Rachel. Een graf moet eeuwig blijven bestaan, omdat men verwacht dat ooit de doden zullen opstaan.

In het jodendom vindt de begrafenis zo snel mogelijk na het overlijden plaats. In afwachting van de begrafenis moet iemand bij de overledene blijven, die (soms tegen betaling) psalmen opzegt. Het idee achter begraven is dat de mens terugkeert tot de aarde. Cremeren is niet toegestaan. De moord, meestal door vergassing met

daarna crematie van zes miljoen joden tijdens de 2e wereldoorlog, zorgt voor teveel nare herinneringen bij cremeren. De overledene wordt in een gesloten doodskist begraven. Soms is de kist gewikkeld in een gebedssjaal. Bij de rouwdienst brengt een verwant van de overledene een scheurtje aan in zijn kleding (das, jas, …) als symbool van verdriet. Als de kist in het graf wordt neergelaten, gooien de nabestaanden wat aarde op de kist. De eerste week na de begrafenis is een week van rouw. Men werkt niet, knipt zijn haar of baard niet, onthoudt zich van plezier maken (seks, muziek luisteren, gaan zwemmen). In Tenach worden alleen treurige gedeelten gelezen (Job). In sommige kringen blijft men de hele week binnenshuis, in andere kringen gaat men dagelijks naar de synagoge, naar de ochtenddienst.

Waarom moet een graf eeuwig blijven bestaan?

_____

Wanneer vindt de begrafenis plaats?

_____

Waarom brengt men een scheurtje aan in de kleding?

_____

Wat doet men niet in de week van rouw?

_____

Joodse heilige boeken

Het boek van het verbond: Tenach.

Wat christenen het 'Oude Testament' noemen, wordt door de joden 'Tenach' genoemd. Dat is een letterwoord van de eerste letters van de namen Tora, Nebiim en Chetubim, waartussen enkele klinkers werden gevoegd om het woord te kunnen uitspreken:

- Te = Tora (= wet) 5 boeken
- Na = Nebiim (= profeten) 21 boeken
- Ch = Chetubim (= geschriften) 13 boeken

De volgorde van de bijbelboeken is iets anders als in een christelijke bijbel. Die volgorde hangt samen met het ontstaan en groei van Tenach. De boeken van de Tora zijn de oudste, dan komen de Nebiim, de Chetubim zijn de jongste.

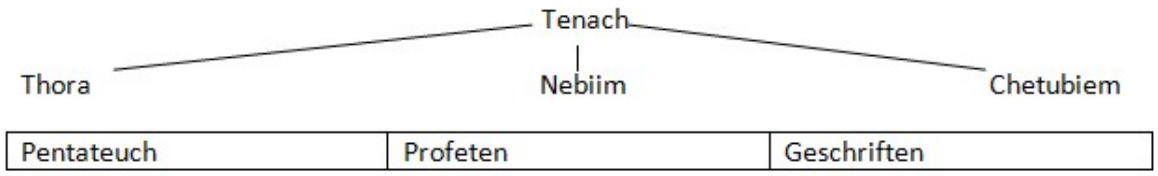

Tora. Dit is het hart van Tenach. Deze eerst vijf boeken, ook *pentateuch* genoemd, vormen de kern. Omdat ze volgens de overlevering door Mozes werden geschreven, worden ze ook wel de vijf boeken van Mozes genoemd. Ze bevatten de geschiedenis van de schepping en de omzwervingen van de Hebreeërs of Israëlieten in de woestijn, tot vlak voordat ze hun beloofde land zullen binnentrekken. Er wordt veel plaats ingeruimd voor de regels van het verbond tussen God en Israël. Vandaar dat het woord 'Tora' vaak vertaald wordt met 'wet', maar 'aanwijzing' zou een veel betere vertaling zijn: er wordt op gewezen hoe je in het leven behoort te handelen.

Nebiim. Dit zijn de profetische boeken. Men wil deze boeken wel eens verdelen in een groep waarin het gaat over het volk dat *probeert* te leven naar de Tora, en een deel dat gaat over het *protest* van de profeten als blijkt dat het verkeerd loopt. De eerste reeks boeken zijn Jozua, Richteren, 1 en 2 Samuël en 1 en 2 Koningen (in de christelijke bijbel gerangschikt onder 'historische boeken'), de tweede reeks zijn de profetenboeken: Jesaja, Jeremia, Ezechiël, en de 12 kleine profeten.

Chetubim. Dit zijn de 'geschriften': Psalmen, Spreuken, Hooglied, Prediker, Klaagliederen, Job, Ruth, Ester, ook wat bij christenen het 'profetische boek' Daniël genoemd wordt, en daarnaast de zogenaamde 'historische boeken' als Ezra, Nehemia, 1 en 2 Kronieken.

Misjna, Talmoed en Misdrasjim.

In het Nieuwe Testament vinden we regelmatig de uitdrukking ‘overlevering van de ouden’. Daarmee wordt de mondelinge Tora of mondelinge overlevering bedoeld. Orthodoxe joden geloven dat Mozes op de Sinaï niet alleen de (geschreven) Tora ontving, maar dat God hem daar ook uitleg bij gaf: de mondelinge Tora. Men gelooft dat Mozes die doorgaf aan Jozua, Jozua aan de wijzen, de wijzen aan de profeten, en de profeten aan de mannen van de Grote Vergadering (een groep oudsten die de leiding had over het volk), telkens mondeling. In die mondelinge overlevering gaat het om een uitleg van hoe de wet uit de schriftelijke Tora moet gehouden worden. Zo lezen we in de Tora dat men op sabbat niet mag werken. Maar wat valt onder ‘werken’? Dat wordt dan in de mondelinge overlevering precies uitgelegd.

> Marc. 7:3-4. Want de Farizeeën en alle Joden eten niet, als zij niet eerst grondig de handen gewassen hebben, omdat zij zich houden aan de overlevering van de ouden. En als zij van de markt komen, eten zij niet, als zij zich niet eerst gewassen hebben. En vele andere dingen zijn er die zij aangenomen hebben om zich eraan te houden, zoals het wassen van de drinkbekers en kannen en het koperen vaatwerk en bedden.

Na de oorlog in 70 begonnen de rabbijnen in hun nieuwe centrum te Jabne (Galilea) de mondeling overgeleverde wetten systematisch te verzamelen en te ordenen. Deze nieuwe verzameling, de *Misjna*, werd uit het hoofd geleerd (door herhaling, Hebr. *sjana*) en werd rond 220 n.Chr. opgeschreven. Behalve wetten staan er ook spreuken in, bijvoorbeeld van de bekende rabbijn Hillel.

> Misjna. De mondelinge overlevering legt uit hoe de wetten van de Tora moeten geïnterpreteerd worden. De misjna is de schriftelijke vastlegging van die mondelinge overlevering.

De Misjna bestaat uit zes hoofddelen:

- *Zeraïm* (‘zaden’), wetten over landbouw, zegeningen en gebeden.
- *Moëd* (‘vaste feestdagen’): wetgeving over sabbat en andere feestdagen.
- *Nasjim* (‘vrouwen’): over huwelijk, echtscheiding en andere geloften.
- *Nezikin* (‘schade’): burgerlijk recht, afgoderij. Hieronder vallen ook de bekende ‘Spreuken der Vaderen’, een verzameling uitspraken van rabbijnen.
- *Kodasjim* (‘heilige zaken’): spijswetten, tempeloffers, het ritueel slachten van dieren.
- *Toharot* (‘Reinheid’): over rituele reinheid en onreinheid.

Op die Misjna werd ook uitgebreid commentaar gegeven - eerst mondeling, en al die commentaren of uitleggingen, die men *gemara* (‘voltooiing’) noemt, schreef men rond het jaar 500 ook op in een boek: de Talmoed. Daarin wordt telkens een stukje uit de Misjna genomen, en dan volgen de rabbijnse besprekingen die dit stukje moeten uitleggen en verhelderen. (Zie foto hiernaast en voorbeeld in kader volgende pag.)

De joodse sabbatswet kende 39 (40 – 1) hoofdwerken die op sabbat verboden waren. Elk van de 39 hoofdwerken kende een reeks ondergeschikte werken (6 of 39, naargelang de traditie). Daarnaast kwamen dan een reeks andere werken die eveneens verboden waren.

misjna Sabbat 7:2 Hoofdwerken [die verboden zijn op sabbat] zijn er veertig min één.
Hij die zaait, ploegt, oogst, schoven bindt, dorst, want, [oogst] selecteert, maalt, zift, kneedt, bakt.
Hij die wol scheert, het wast, het slaat, het kleurt, spint, weeft, twee lussen maakt, twee draden weeft, twee draden scheidt, bindt, ontbindt, twee steken naait, trekt om twee steken te naaien.
Hij die een hert vangt, het slacht, het vilt, het inzout, zijn huid dichtnaait, het schraapt, het in stukken snijdt.
Hij die twee letters schrijft, twee letters uitgomt om twee andere letters te schrijven,
Hij die bouwt, neerhaalt,
Hij die een vuur uitdooft, een vuur aansteekt,
Hij die met een hamer slaat, hij die een voorwerp van het ene domein naar het andere vervoert.
Zie, dit zijn de veertig min één hoofdwerken.

De Palestijnse Talmoed levert in dit verband een traditie over van Rabbi Chija (p Sjab 7,9b, 67).
De zonen van R. Chija de Oudere [rond 240] hielden zich zes maanden lang bezig met dit hoofdstuk. Zij leidden daaruit zes ondergeschikte werken voor elk hoofdwerk af. De zonen van R. Chija de Oudere hielden zich aan de regel van hun Vader, want R. Chija leerde: Oogsten, druiven plukken, olijven plukken, afsnijden, uitrukken [plukken], vijgen plukken – dat alles hoort onder Oogsten.

Talmoed = Misjna + Gemara
(uitgebreide commentaar)

De Talmoed is een enorm uitgebreide verzameling van commentaren, van allerlei meningen van rabbijnen die met elkaar in gesprek lijken te zijn maar in werkelijkheid in verschillende perioden leefden. De Talmoed bevat maar liefst 30 grote delen. Orthodoxe joden houden zich vooral bezig met het bestuderen van de Talmoed, meer dan met de bijbel zelf. Er zijn twee versies: een Palestijnse (5e eeuw) en een Babylonische Talmoed (7e eeuw), zo genoemd naar hun plaats van ontstaan. De Palestijnse Talmoed is weinig geordend en vaak tegenstrijdig. De Babylonische Talmoed heeft meer gezag. In de Misjna en de Talmoed vinden we twee vormen van onderricht. De *halacha* is de uitleg van de bijbelse wet, zoals in het voorbeeld hierboven over de sabbat. De agada is een verzameling van verhalen, gelijkenissen, uitweidingen over astronomie, anatomie, geneeskunde, psychologie, enz. Hieronder een voorbeeld.

Een keizer zei tot Rabban Gamaliël: jullie God is een dief, want er staat geschreven: "*En Hij deed een diepe slaap vallen op de mens, en hij sliep, en Hij nam één van zijn ribben*". De dochter van Gamaliël zei tot haar vader: Ik zal hem eens een antwoord geven. En zij zei tot de keizer: Er zijn vannacht dieven bij ons geweest en zij hebben ons zilveren drinkservies genomen. Wel hebben zij een gouden drinkservies achtergelaten. De keizer zei tot haar: o, zo'n dief mag bij mij elke dag komen! De dochter zei: Was het dus niet goed voor de eerste mens dat van hem een rib genomen werd, en dat hem in plaats daarvan een vrouw gegeven werd? Hij zei tot haar: Dat is juist, maar dan had God de rib openlijk moeten nemen, en niet terwijl Adam sliep. Zij zei tot hem: Breng mij een stuk vlees. Dat werd haar gebracht, zij legde het onder de gloeiende as, nam het er uit en zei tot hem: Eet hiervan. Hij zei tot haar: Neen, het is vies. Zij zei tot hem: Zo was het ook bij de eerste mens. Als God de rib openlijk uit Adam had genomen, zou hij Eva vies gevonden hebben. (B. Sanhedrin 39.)

Vorige pagina: voorbeeld van Talmoed-pagina. Het middengedeelte is de Misjna met de bijhorende gemara. Daarrond de *tosafot* (aanvullingen op de Misjna) en commentaren, o.a. van Rasji (een middeleeuwse rabbijn uit Frankrijk).

Naast de Talmoed kwam er nog een grote verzameling geschriften tot stand die men de *Midrasj* noemt, dat 'onderzoek' of 'uitleg' betekent. Het bekendst zijn de midrasjim die verhalenderwijs bepaalde wetten of principes uitleggen. Er zijn verschillende verzamelingen midrasjim waarvan de belangrijkste dateren uit de 4e tot 6e eeuw n.Chr.

Halacha = joodse wet

Agada = verhalen

Midras = verhalenderwijze

Midrasj. Jona vond het binnen in de vis heel prettig. Hij kon door de ogen van de vis naar buiten kijken en hij zag andere vissen en planten en zelfs scheepswrakken die op de zeebodem lagen. De buik van de vis was warm en goed verlicht door rijen fonkelende diamanten die hij had verzwolgen. Drie dagen lang nam de vis Jona mee op een toch door de oceanen van de wereld. Jona had het zo druk met rondkijken, dat hij vergat dat God boos op hem was en dat hij gestraft zou worden. Plotseling begon een enorme vis, groter dan die waar Jona in zat, hen te achtervolgen. Het was een moedervis, die een hoeveelheid van 365.000 kleine visjes met zich meedroeg. God had haar gezonden om Jona weg te halen uit de eerste vis. Tegen zijn wil moest Jona verhuizen naar de buik van de hele grote vis. Zijn nieuwe behuizing rook heel erg naar vis en was nogal vol, met zoveel kleine visjes. Toen dacht hij aan God en zei: God, nu geeft ik het op. Ik zal naar Ninevé gaan. Als u me maar uit deze vis haalt.

Sjoelchan Aroech

De *Sjoelchan Aroech* ('gedekte tafel') biedt een samenvatting van voorschriften uit de Talmoed. Het vierdelige werk werd samengesteld door rabbijn Josef Karo (1488-1575). Deze verzameling van leefregels werd in het jodendom algemeen aanvaard. De Sjoelchan Aroech verving de Talmoed niet, maar werd wel het meest geraadpleegde handboek.

Sjoelchan Aroech Hoofdstuk II: 'Kledingvoorschriften'. 1. Men behoort niet zijn onderhemd al zittend aan te doen. Eerder, terwijl men nog in bed ligt, behoort men eerst zijn hoofd en armen door het kledingstuk te steken. Dan, opzittende, doet men het aan. Zo zal iemand die opstaat ook bedekt zijn.
2. Men behoort niet te zeggen: "zie, ik ben in de meest afgezonderde ruimte, niemand zal mij zien", want de Heilige, Gezegend is Hij, vult de wereld met zijn glorie.
3. Men behoort erop toe te zien dat men zijn onderhemd goed aandoet, en niet binnenste buiten.
4. Men behoort zijn rechter schoen eerst aan te doen, dan pas de linkerschoen. Slechts nadat men de linkerschoen heeft aangedaan behoort men de veters dicht te knopen. Knoop eerst de linkerschoen toe, dan de rechterschoen.
5. Wanneer men zijn schoenen uitdoet, behoort men eerst de linkerschoen uit te doen.

Kabbala

Van Madonna is bekend dat zij de kabbala bestudeert. De kabbala is een joodse mystieke stroming, waarbij men via meditatietechnieken tracht tot God te naderen. Vanaf 1200 begint de *kabbala* (= 'dat wat wordt ontvangen') te verschijnen als een aparte mystieke beweging in Zuid Frankrijk en Spanje. Zowel traditie als intuïtie (bovennatuurlijke verlichting) spelen een rol in de kabbala. Een van de belangrijkste boeken van de kabbala is *Sefer ha-Zohar*, ('Boek van glans', eind 13e eeuw). Het boek was zo geliefd dat het in het jodendom een canonieke tekst werd, naast Tora en Talmoed. Het boek kende eerst succes bij kabbalisten, later ook bij andere joden.

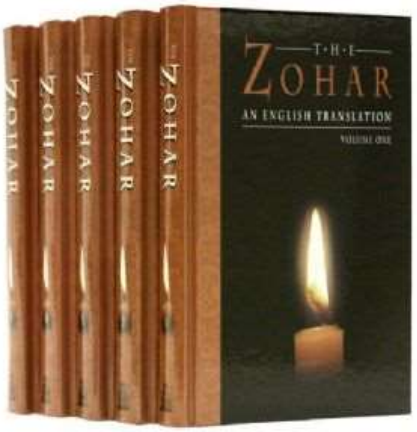

De Zohar is geschreven in de vorm van een mythisch verhaal. Tegen de achtergrond van een ingebeeld Palestina wandelt de bekende Misjna-leraar Rabbi Simeon bar Jochai (die leefde in de 2e eeuw) met zijn zoon Eleazar, zijn vrienden en discipelen, en praat met hen over menselijke en goddelijke dingen. In feite worden Schriftgedeelten op een mystieke manier uitgelegd. Het boek is geschreven in plechtig Arameés. De auteur is de Spaanse kabbalist Moses de Leon.

Opdracht

1. Wat is de misjna?

2. Wat is de talmoed? Welke twee zijn er?

3. Wat zijn *halacha* en *agada*?

4. Wat betekent midrasj?

5. Wat is Sjoelchan Aroech?

6. Wat is de Zohar?

Beeldfragment Joods leren

Welke taal leren joodse kinderen?

_____

Wat doen joodse jongens elke zondag?

_____

Vinden ouders dat hun kinderen met al die studie een zwaar leven hebben? _____

Wat doen joden wel op sabbat?

_____

Joodse feesten

De Sabbat

De sabbat is de zevende dag van de week die begint bij zonsondergang vrijdagavond, tot zonsondergang zaterdagavond. Op deze dag gaan de joden naar de synagoge. Men mag dan geen arbeid verrichten en viert een gemeenschappelijke maaltijd in familiekring of in andere groepen. Bedoeling is je te richten op de diepere zin van het leven, op God. Het is het tot rust komen van eigen werken om je op God te richten. Alleen als het om het leven van iemand gaat (ziekte), dan vervallen de regels van de sabbat.

Deut. 5:12-14. [12]Houd je aan de sabbat. Het moet een bijzondere dag voor je zijn, zoals ik, de Heer, je God, bevolen heb. [13]Zes dagen heb je om te werken, [14]maar de zevende dag, de sabbat, is een rustdag die aan mij, de Heer, je God, is gewijd. Verricht dan geen enkel werk. Dat geldt voor jezelf, je zoon en je dochter, je slaaf en je slavin. Het geldt ook voor je vee, of het nu je koe is of je ezel. Het geldt ook voor de vreemdeling die in je stad woont. Je slaven moeten rust krijgen net als jezelf.

"Met de introductie van nieuwe uitvindingen hebben rabbijnen over het gebruik ervan beslissingen moeten nemen. Zo hebben rabbijnen besloten dat het aan- of uitzetten van een elektrisch apparaat is verboden, omdat er een kring mee wordt gesloten, wat niet is toegestaan. Autorijden betekent het verplaatsen van een object en het aansteken van de brandstof en is dus verboden. Als je de sabbat naleeft volgens de traditionele regels, moet je uiteraard binnen loopafstand wonen van de synagoge. Dit verklaart waarom traditionele joden in buurten bij elkaar gaan wonen zodat ze elkaars huizen kunnen bezoeken zonder de sabbatregels te overtreden. … Traditionele joden hebben in een oprechte poging om de joodse wetten na te leven grenzen gedefinieerd die op minder strikte mensen soms belachelijk overkomen. Zo zullen orthodoxe joden bijvoorbeeld de gloeilampen in hun ovens en koelkasten losdraaien voordat de sabbat begint, zodat met het openen van de deur niet het licht aangaat. Omdat het gebruikelijk is om op zaterdag wat warm eten te nuttigen, laten veel mensen hun oven of fornuis de hele sabbat op een lage stand staan en plaatsen ze een aluminium of tinnen plaat over de pitten die aan zijn. Sommige joden hebben timers op hun lichtschakelaars zitten zodat ze automatisch aan en uit gaan zonder menselijke tussenkomst. … Veel gemeenschappen hebben hun 'private domein' uitgebreid door een bepaald gebied (soms een hele stad) te omheinen met een grens die bestaat uit hoge palen met op boomhoogte gespannen draden, een zogeheten *eroev*. Het is op sabbat toegestaan binnen de eroev dingen te dragen (zoals je kinderen). … Ook Antwerpen heeft een eigen, de hele stad omvattende eroev."

T.Falcon, D.Blatner, *Jodendom voor dummies*, 213-214.

Niet werken betekent niet dat je de hele dag passief blijft. Je mag op sabbat wel je huiswerk doen, maar een brief schrijven, dat kan niet. Zo mag je wel tien stoelen van boven naar beneden brengen, maar latjes aan stoelen timmeren kan niet. Kun je achterhalen wat het principe is dat hierachter ligt?

_____

_____

Op vrijdagmiddag sluiten winkels en het openbare vervoer komt stil te liggen. Vooral in Jeruzalem worden orthodoxe wijken met behulp van hekken afgesloten voor het verkeer. In Tel Aviv zijn de gemeentelijke ordeningen minder streng. Daar zijn op vrijdagavond nog veel bioscopen, cafés, restaurants en winkels open. Het uitgaansleven komt pas weer goed op gang zaterdagavond na afloop van de sabbat. Op sabbat doet men geen werk, de strengere joden reizen niet, gebruiken geen geld en nemen de telefoon niet op. Er wordt geen gebruik gemaakt van elektriciteit. Bussen en treinen rijden niet. Vaak kan men ook geen geld uit de automaat halen.

Verloop van de sabbat.

De extraatjes bij het eten worden voor de sabbat bewaard, die op vrijdagavond met zonsondergang begint. Dan gaan vader en kinderen naar de synagoge. Moeder blijft thuis. Zij maakt de tafel klaar. Daarbij is het belangrijkste, dat zij zorgt voor het speciale sabbatsbrood en de sabbatslichten, tegenwoordig meestal kaarsen, aansteekt. Als vader met de kinderen thuiskomt uit de synagoge, is de tafel gedekt. Voor de stoel van vader, die als "heer van het huis" optreedt, staat op de tafel een glas wijn en onder een kleedje twee broodjes. Daarnaast heeft moeder het gebedenboek opengeslagen neergelegd. Aan het begin van de maaltijd spreekt vader het wijdingsgebed uit. Tussen de gerechten wordt gezongen en na de maaltijd blijft men gezellig bijeen. Zaterdagmorgens is er weer dienst in de synagoge met als centraal gebeuren het lezen uit de Tora, die in één jaar rond gelezen wordt op de sabbat. De sabbat is er niet alleen maar om te rusten. Deze rust is bedoeld voor bezinning en voor de blijde viering van Gods daden, in het bijzonder van de uittocht en de schepping. Het afscheid van de sabbat gaat als volgt: één van de kinderen reikt vader een brandende kaars aan en vader dooft die met wijn, nadat hij eerst een slok uit de beker heeft gedronken. Koot, *'Naderen om te horen* - a.'

De Morgen. Woensdag 16 februari 2000

Joden mogen geen sneeuwpoppen maken op sabbat

JERUZALEM - Op de sabbat is het voor religieuze Joden verboden om sneeuwpoppen te maken. Dit maakte de voormalige Israëlische opperrabbijn Mordechai Eliyahu deze week bekend in Jeruzalem.

Na de ongewoon zware sneeuwval in Israël eind januari, kwamen rabbijnse autoriteiten samen om te spreken over het thema 'sneeuw in de Joodse wet'. Op de sabbat mag wel in de sneeuw worden gespeeld, besloot rabbijn Eliyaha. Er mag alleen met sneeuwballen worden gegooid als beide partijen daarin toestemmen. Passanten met sneeuwballen bekogelen is namelijk verboden in de Joodse wet. Het bouwen van

Beeldfragment

Wanneer begint en eindigt de sabbat?

Wat mogen joden bijvoorbeeld niet doen op sabbat? (noem drie dingen)

Hoe zorgt men voor warm eten op sabbat?

Waarom dragen mannen een keppel? Waar moeten ze dan aan denken?

Wat mogen joden wel doen op sabbat?

Pesach

De drie grote feesten zijn seizoensgebonden, oorspronkelijk zijn het seizoenfeesten.

Pesach (paasfeest), feest van de gersteoogst in het voorjaar
Sjavoeot (wekenfeest) , feest van de tarweoogst in de zomer
Soekkot (Loofhuttenfeest), oorspronkelijk een druivenfeest, in de herfst

Twee weken voor het feest wordt het huis grondig schoongemaakt. Alle zuurdesem of brood daarmee gemaakt dient verwijderd te worden. Op dit feest zelf wordt herdacht hoe de Israëlieten werden bevrijd uit de slavernij van Egypte. Het woord 'pèsach' betekent 'voorbijgaan', wat duidt op de verderfengel die de huizen van de Israëlieten voorbijging. Het ging hier om de tiende plaag: de dood die alle eerstgeborenen van Egypte trof, tenzij er bloed aan de deurpost was gestreken, dan was je beschermd. Het verhaal van de uittocht wordt verteld.

Het feest duurt zeven dagen lang, maar de eerste avond is de belangrijkste. Dan wordt de *sederavond* gehouden, een rituele maaltijd waarbij ongezuurd brood wordt gegeten. *Seder* betekent 'volgorde': de ingrediënten van de maaltijd worden in een bepaalde volgorde genuttigd. Op tafel staat een speciale *sederschotel* waarop zes rituele etenswaren liggen waarbij telkens iets verteld wordt. Een van de belangrijkste onderdelen van de avond wordt ingeleid door het jongste kind dat de vraag stelt waarom deze avond alles zo anders is dan alle andere avonden. Als antwoord daarop wordt het verhaal van de uittocht verteld. Daarna volgt wat Torastudie en discussies.

De sedergerechten:

- geroosterde lamschenkel: gedenkt het offerlam dat de Israëlieten aten op de avond van hun vlucht uit Egypte.
- geroosterd ei: verwijst naar de offergaven in de tempel.
- *marror,* bittere mierikswortel: herinnering aan de bitterheid van de slavernij
- *charoset*, een zoet mengsel van appels, noten, wijn en kaneel: herinnert aan de klei waarmee de Israëlieten als slaven stenen moesten maken. De zoetheid verwijst naar de 'zoetheid' van de veiligheid en afhankelijkheid die elke slaaf kent.
- *karpas*, groente, doorgaans peterselie, symboliseert de lente.
- chaseret, sla, wordt beschouwd als een tweede bitter kruid, met eenzelfde symboliek als de mierikswortel.
- zout water als symbool van de tranen en het zweet der slavernij. Daarnaast kan het ook een symbool zijn van zuiverheid. (de karpas wordt daarin gedoopt)
- *matze*, drie stuks ongezuurd brood, afgedekt met een doekje. Waarom drie is niet duidelijk.
- bekers met wijn, iedere disgenoot drinkt vier glazen wijn, die vier bijbelse beloften van verlossing voorstellen die te maken hebben met bevrijding van slavernij. Volgens sommigen gaat het om de vier letters van de godsnaam.

Beeldfragment (1 – 4:10)

Waaraan herinnert pèsach?

_____

Wat mag je dan niet hebben in huis?

_____

Op paasavond vindt een symbolische maaltijd plaats. Welk bijbelverhaal wordt dan gelezen?

_____

Sjavoeot

Sjavoeot of 'wekenfeest' duurt één à twee dagen en valt 50 dagen na de tweede avond van Pesach (vandaar het christelijk feest 'pinksteren' > *pentèkostè* = vijfstigste). Vroeger bracht men de eerste vruchten naar de Tempel in Jeruzalem. Daarnaast wordt ook herdacht dat Mozes op de Sinaï de Tora ontving, zowel de geschreven als de mondelinge Tora. Dit feest heeft nauwelijks vaste symbolen, de gebruiken zijn gevarieerd. Naast de lezing van de 10 geboden wordt ook het boek 'Ruth' gelezen: een typisch oogstboek (alles speelt zich af rondom de oogst). De bedoeling van het boek is te verkondigen dat ook de vreemdeling een rol kan spelen in Gods verbond met zijn volk, zoals Ruth. De bestudering van de Tora neemt een belangrijke plaats in. De avond en soms de hele nacht wordt aan deze studie gewijd.

Soekot

Soekot, of Loofhuttenfeest, is een drieduizend jaar oud oogstfeest (vooral druivenfeest) dat in de herfst valt, een half jaar na pèsach. Het duurt acht of negen dagen omdat er nog twee andere dagen aan vastgekoppeld worden: *Sjemini Atzeret* ('in toom houden': het einde van vrolijkheid) en *Simchat Tora* ('blijdschap in de Tora': het begin van een nieuwe leescyclus, is weer een vrolijk feest).

Bij Soekot wordt het boek Prediker gelezen. Het opvallends aan dit feest is het bouwen van een hut, een *soeka*, in openlucht, in de tuin, op het terras, op het balkon, in een park. De bedoeling is om de hele week in die soeka te wonen. In koude landen houdt men er alleen de maaltijden. Volgens de Bijbel is dit ter herinnering aan de 'hutten' (of tenten) waarin de Israëlieten woonden toen ze veertig jaar door de woestijn zwierven na de uittocht uit Egypte. Het maakt de gelovige ervan bewust dat men niet te zeer moet hechten aan comfort, dat men zijn beschutting bij God hoort te zoeken. Soekot is vooral voor kinderen een leuk feest, zij mogen de soeka versieren met fruit (in de praktijk ook kunstfruit) gekleurd paper e.a. De soeka moet vier zijden hebben, meestal van planken, waarvan een zijde open mag zijn. Het dak moet gemaakt zijn van takken, planken, bladeren en mag de hut niet volledig afdekken, doorheen het dak moet je de sterren kunnen zien. Een uitleg daarvoor is dat men zich bewust moet worden van de afhankelijkheid van God. De soeka moet groot genoeg zijn om het hele gezin, maar ook gasten in te herbergen. Er wordt in gegeten, gezellig samengezeten, de tora wordt er bestudeerd.

Elke ochtend wordt in de synagoge met een *loelav* een rituele dans uitgevoerd. Met de loelav (een bundel van een palmtak, twee wilgentakjes, drie mirtetakken) en etrog (citrusvrucht) wordt dan in alle windrichtingen plus naar boven en onder gezwaaid, om aan te geven dat God overal is. Men doet dit op weg naar de synagoge. In de synagoge zelf houdt men een rondgang rond de bimah; de zevende dag doet men dat zevenmaal.

Beeldfragment (4:10 - 5:50)

Waarom moet het dak van een loofhut van riet of takken zijn?

_____

Waarvan is de loofhut (soeka) een symbool?

_____

De *synagoge*

De inrichting van de synagoge

'Synagoge' is afgeleid van het Griekse *sunagogè,* dat 'samenkomst' betekent. Van zodra er tien volwassen mannen (bij liberale gelovigen ook vrouwen) samen zijn, de zgn. *minjan*, kan men een eredienst houden.

Doorgaans zijn synagogen eenvoudige, onopvallende gebouwen. Een hoog opstekende toren is er niet. Uiteraard zijn er ook grote, mooie synagogen, vooral in grote steden.

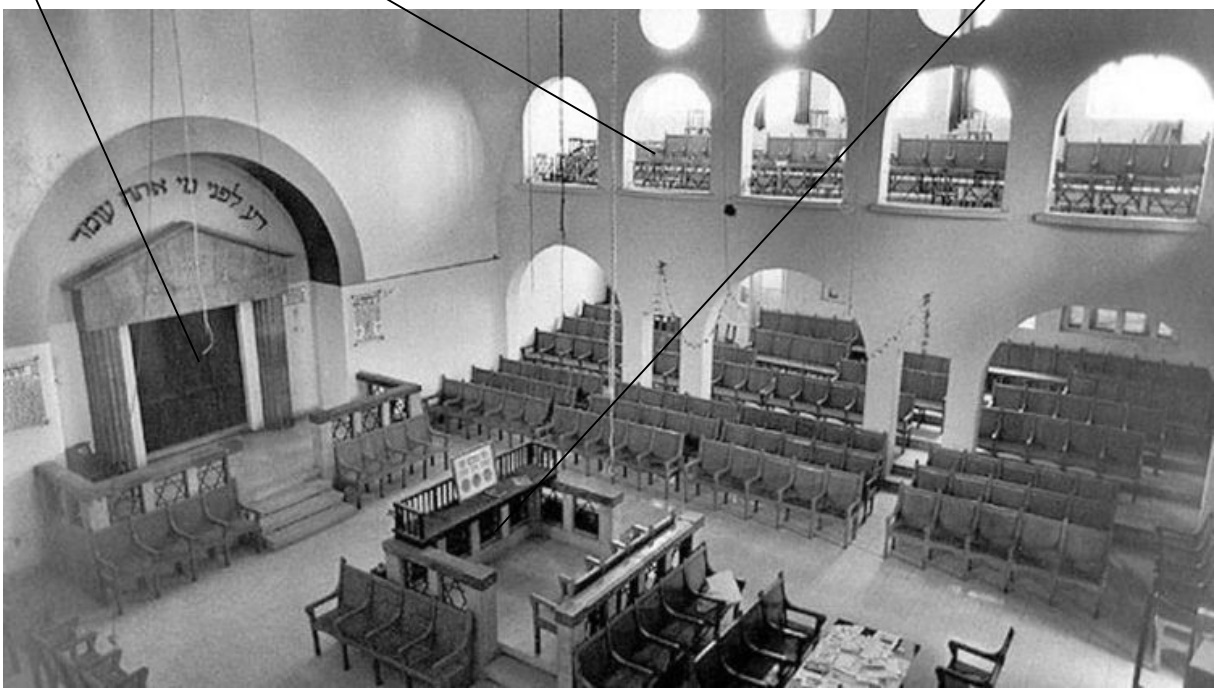

De indeling van de synagoge doet denken aan die van de tempel. Vooraan in de synagoge vinden we de 'ark', een kast waarin de torarollen worden bewaard. De ark is gericht naar het oosten, naar Jeruzalem. De ark is meestal afgesloten met een gordijn, het 'voorhangsel'. Meer naar het midden van de synagoge staat de *bima*, een verhoog van waarop de Tora voorgelezen wordt. In orthodoxe synagogen zitten mannen en vrouwen gescheiden, vrouwen zitten doorgaans boven op een vrouwengalerij. Verder bevat de synagoge ook aparte vertrekken om er te studeren over het geloof en Hebreeuws te leren: de zogenaamde *bet ha midrasj*, het leerhuis.

Voorgangers

De rabbijn is de belangrijkste voorganger. Hij is zowel leraar als raadgever, die leiding geeft bij de besnijdenis, de *bar mitswa*, bruiloft en begrafenis. Na het afstuderen behoort hij nog vijf jaar 'stage' te lopen om ervaring op te doen. Hij wordt officieel aangesteld tot rabbijn door handoplegging. In liberale gemeenten zijn ook vrouwelijke rabbijnen. In chassidische kringen spreekt men ook van een *rebbe.*

De chazzan is de voorzanger die de eredienst leidt in traditionele synagogen. In andere synagogen staat hij in voor de muziek en leid hij de samenzang. Hij zegt de gebeden op en leest voor uit de Tora. Doorgaans krijgt hij zijn opleiding aan een rabbijnenschool.

Attributen

Tijdens de samenkomst dragen mannen een hoed of Keppel (*kippa* - orthodoxe joden dragen hem altijd). Het idee erachter is dat een vrome jood de naam van God niet met onbedekt hoofd mag horen. Bidden gebeurt meestal staande met het gebedenboek opengeslagen, maar niet met gevouwen handen en gesloten ogen.

Tijdens het gebed slaat de gelovige een gebedsmantel over het hoofd en heeft hij gebedsriemen (tefilien) om de linkerarm en het voorhoofd gebonden. Aan een gebedsriem zit een leren doosje, met daarop kleine rolletjes papier met passages uit de Tora. (Dit is een letterlijke toepassing van Deut.6:4-9). De tefilien worden gedragen gedurende het ochtendgebed. Niet op sabbat.

Het gebedskleed (*talliet*) heeft ook vier kwastjes (*tsittsit*) om herinnerd te worden aan God en aan zijn geboden. Het wordt gedragen bij het ochtendgebed.

Volgens de tekst uit Deuteronomium 6 moet men Gods woord ook aan de deurposten bevestigen. Dat doet men door er rechts een *mezoeza* op aan te brengen. In dat kokertje steekt een stukje perkament met daarop o.a. het *sjema* geschreven. Telkens men binnenkomt, raakt men het aan met de vingertoppen die men dan kust.

Koosjer eten

Koosjer is wat toegestaan is te eten, het gaat over joodse spijswetten (*kasjroet*). Deze spijswetten zijn vrij ingewikkeld. Sterk vereenvoudigd komt het erop neer dat men alleen dieren eet die zowel herkauwen als gespleten hoeven hebben, zeedieren met vinnen en schubben, en gedomesticeerd gevogelte (kippen, duiven). Dieren moeten ook door een ervaren rituele slachter geslacht worden. Daarbij moet het bloed volledig verwijderd worden. Verboden zijn dus bijvoorbeeld varkens, mosselen, roofvogels, reptielen, insecten. In de Bijbel staat dat een dier niet in de melk van zijn moeder mag gekookt worden. Dit heeft men uitgebreid: vlees van dieren en gevogelte mogen niet samen genuttigd worden met melkproducten – een cheeseburger kan dus niet. Vis, evenals neutraal voedsel (dat geen vlees of melk is) valt hier buiten en mag dus met alles gecombineerd worden. Wijnproductie staat onder rabbinaal toezicht en is alleen koosjer als de rabbijn dat koosjer verklaard. De koosjere status van het voedsel gaat over op eetgerei, daarom hebben gelovigen twee serviezen en twee gedeelten in de keuken: een voor vlees, een voor melk.

Wat zijn de redenen voor deze spijswetten? Dat het te maken heeft met gezondheidsredenen is niet erg waarschijnlijk. Wel versterkt het de groepssaamhorigheid, het brengt zelfdiscipline bij, en vooral: het is een gebod, je mag daar vragen bij stellen maar het gaat er wel om het gebod te gehoorzamen.

Beeldfragment

Waarom wordt sla goed nagekeken?

_____

Wat moet uit vlees verwijderd worden? _____

De keuken bestaat uit twee delen. Een deel voor _____ en een deel voor

_____

Wat mag niet in eieren zitten? _____

Wat is de hoogste opdracht van een jood? _____

Mag je melk in de koffie doen? _____

Holocaust en zionisme

Nationalisme en rassentheorieën.

Vooral in Duitsland ontstond er, als gevolg van de oorlogen tegen Napoleon, veel aandacht voor nationalisme, dat romantisch werd ingekleurd: het ging om de 'volksgeest', het 'volkskarakter'. Vreemde invloeden moest men tegengaan. Er werd de joden verweten dat ze, ondanks hun sociale integratie, te weinig 'Duits' waren. Dat kon je zien aan hun eeuwenoude traditie van volk zonder grenzen. Dit anti-judaïsme werd nu niet meer vanuit de godsdienst bekeken, maar vanuit racistisch-biologisch oogpunt: joden werden gezien als een minderwaardig 'ras'. Men zag het als een rassenstrijd: het Indo-Germaanse, 'Arische' ras tegen de Slaven, maar ook tegen het joodse 'Semitische' ras. Joseph de Gobineau had dat allemaal uitgelegd in zijn omvangrijke *Essay over de ongelijkheid van menselijke rassen.*

Eugenese en de rassenleer

De meest verschrikkelijke vorm van eugenese kwam uiteindelijk tot stand in Nazi-Duitsland. Hier werden eugenetische denkbeelden gecombineerd met de rassenleer. Men misbruikte ook de oproep van de filosoof Nietzsche om een Übermensch te vormen. De categorie "ongeschikten" werd hierdoor uitgebreid tot de hele wereldbevolking behalve het zogenaamde "Noordras".

Eugenese: wetenschappelijk onderzoek naar alle factoren waardoor de erfelijke eigenschappen van het menselijk ras verbeterd zouden kunnen worden

De rassenleer, een pseudo-wetenschap, ging uit van de veronderstelling dat de verschillende menselijke rassen sterk van elkaar verschilden. Vrijwel zonder uitzondering kwamen de auteurs die zich ermee bezig hielden tot de conclusie dat het eigen ras superieur ten opzichte van andere rassen was.

In Nazi-Duitsland werd grote ernst gemaakt met de sterilisatie van degenen die het Germaanse of Noordras met slecht bloed zouden besmetten. Hiervan verdacht werden gehandicapten, alcoholisten, achterlijken, joden, Zigeuners, homoseksuelen, mensen van Slavische afkomst en andere sociaal en politiek ongewensten. Naar schatting zijn er tussen 1933 en 1939 tussen de drie- en vierhonderdduizend mensen in Duitsland om eugenetische redenen gesteriliseerd. Deze zogenoemde "Ballastexistenzen" waren veelal zwakzinnig. Vanaf 1939 werd de negatieve eugenese tot zijn extreme consequenties doorgevoerd en werd ook de natuurlijke selectie een handje geholpen. Dit resulteerde uiteindelijk ten tijde van de Tweede Wereldoorlog in de stelselmatige en grootschalige

massamoord op de ongewenste groepen. Protest uit Duitse wetenschappelijke kringen tegen de eugenetische praktijken van de Nazi's was, zeker na 1933, slechts nu en dan aanwezig.

Wat is eugenese?

Wie werden in Nazi-Duitsland gesteriliseerd en waarom?

De Holocaust

Endlösung: eindoplossing

Sjoah: catastrofe

Holocaust: totaal offer

Met de term 'Holocaust' (= volkerenmoord), wordt meestal gedoeld op de massale vernietiging van joden onder Hitler. Het is een misdaad die op zichzelf staat vanwege de enorme omvang van de op industriële schaal uitgevoerde volkerenmoord. Eerst werden de joden beschuldigd, dan gemerkt (met een gele ster op de jas), vele gelegenheden en beroepen werden voor hen verboden. In 1935 werden de joden door de Neurenburger wetten van het staatsburgerschap beroofd. Gemengde huwelijken werden verboden. Op 9 november 1938 werd in het hele rijk een pogrom gehouden tegen de joden. Joodse gebouwen, synagogen, werden verbrand, ruiten werden massaal ingegooid, vandaar de naam 'Kristalnacht'. Duizend synagogen werden vernietigd. Er werden 800 joden omgebracht, 30.000 werden afgevoerd naar concentratiekampen. Daar kwam dan nog een boete bij van een miljard mark, die de joden moesten betalen omdat de pogrom hun eigen schuld zou geweest zijn.

The New York Times.

NEW YORK, FRIDAY, NOVEMBER 11, 1938.

NAZIS SMASH, LOOT AND BURN JEWISH SHOPS AND TEMPLES UNTIL GOEBBELS CALLS HALT

All Vienna's Synagogues Attacked; Fires and Bombs Wreck 18 of 21

Jews Are Beaten, Furniture and Goods Flung From Homes and Shops — 15,000 Are Jailed During Day—20 Are Suicides

BANDS ROVE CITIES

Thousands Arrested for 'Protection' as Gangs Avenge Paris Death

Veel joden, die zichzelf hadden voorgehouden dat het allemaal wel zou meevallen, verlieten nu het land. Maar vele anderen zaten vast. Tijdens de oorlog werden ze gevangengezet, gedeporteerd, en omgebracht, meestal in concentratiekampen zoals Auschwitz. Men schat dat ongeveer 6 miljoen joden vermoord werden. Christenen sloten doorgaans de ogen voor de vernietiging van de joden, maar er waren ook christenen die hun leven waagden om joden te redden. Na de tweede wereldoorlog ontstonden groepen waarin joden en christenen samen Tenach en evangelie bestudeerden.

Beeldfragment: Goebbels en de Kristalnacht.

Beeldfragment: Holocaust.

Paus Pius XII heeft tijdens de oorlog veel joden uit Rome weten te redden, maar tot een openlijke veroordeling van Hitlers vernietigingswoede tegen de joden kwam het niet. Tot 1962 huldigde de katholieke kerk nog steeds de opvattingen van Augustinus volgens dewelke de joden Christus hadden vermoord en dus als straf van God moesten lijden. Maar met het tweede Vaticaans concilie (1962) wordt deze zienswijze afgewezen. Belangrijk is dat veel christenen zich gingen bezinnen over het drama van de Holocaust, en ontdekten dat die mee mogelijk was gemaakt door een eeuwenlange vijandige 'leer' van christenen over de joden.

Zionisme

Pinsker: “Het juiste, het enige middel is de schepping van een joodse nationaliteit, van een volk met eigen grond en bodem, de zelfemancipatie van de joden, hun gelijkstelling als natie onder naties, door het verwerven van een eigen vaderland”.
Küng, *Jodendom*, 335.

Er bestond onder joden al lang de verwachting dat ze eens zouden terugkeren naar Palestina. Eerst moest echter de Messias komen; in afwachting daarvan dienden de joden zich strikt te houden aan de geboden van de Tora. Het zionisme (van ‘Sion’) is echter geen religieuze maar een politieke beweging, die door menselijk initiatief een nieuwe staat wilde stichten. Zionisme is een uitloper van de Haskala (de joodse Verlichting – joodse moderne opvattingen), maar heeft ook invloeden in zich opgenomen van romantische ideeën over de volksaard en het nationalisme. Het was vooral de Russische jood en arts Leon Pinsker (1821-1891) die het zionisme gestalte gaf. In zijn pamflet ‘Zelfemancipatie’ beschreef hij het antisemitisme als een ongeneeslijke ziekte die overal telkens opnieuw opdook. Daar was maar één remedie tegen: een eigen vaderland voor de joden. Zelf dacht hij daarbij aanvankelijk eerder aan Amerika dan aan Palestina.

Herzl

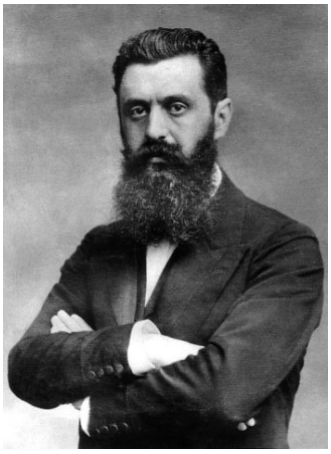

“In Frankrijk had de zaak Dreyfus op het einde van de 19e eeuw heel wat beroering doen ontstaan. Het ging over een joods generaal, Dreyfus, die vals beschuldigd werd, doch uiteindelijk eerherstel verkreeg. Ondertussen hadden echter heel wat betogingen plaatsgehad waarin de Fransen riepen: “Dood aan de joden!” Het is onder andere daardoor dat de Oostenrijkse jood Theodor Herzl (1860-1904) de overtuiging kreeg dat de joden slechts veilig konden zijn als ze een eigen land hadden … Er woonden toen in Palestina al heel wat joden, vooral uit Rusland, die zich daar onwettig hadden gevestigd in landbouw-nederzettingen (kibboetsim). Herzl wilde meer. Hij wilde de erkenning van een joodse staat. Maar voorlopig is zijn werk nog tevergeefs. Engeland biedt hem wel een gedeelte van Oeganda aan, maar dit wekt zo'n verdeeldheid onder zijn aanhangers, dat hij daar vanaf zag. Theodor Herzl sterft van uitputting. Maar 50 jaar later werd de droom werkelijkheid. En in 1949 werd zijn stoffelijk overschot bijgezet op de Herzlberg in joods Jeruzalem”. Koot, *Naderen om te horen* 3, 180.

Herzl had gezien dat emancipatie van joden in Europa niet had geholpen. Hoe sterker joden zich emancipeerden op vlak van economie, kunst en cultuur, hoe gehater ze werden. Een volk zonder land had een land zonder volk nodig. Hij slaagde erin de zionistische beweging te bundelen. In 1897 organiseerde hij in Bazel het eerste Zionistisch Wereldcongres. Het boek van Herzl *De Jodenstaat* is een vrij technische uiteenzetting over hoe een nieuwe joodse staat zou moeten functioneren.

De nieuwe staat

In 1917 kregen de zionisten van de Britse minister van Buitenlandse Zaken Balfour, een officieuze verklaring dat die de oprichting van een 'nationaal tehuis' voor de joden in Palestina genegen was. Deze *Balfour Declaration* bevatte ook een paragraaf ter bescherming van de in Palestina reeds wonende Arabieren. De Palestijnse Arabieren stelden zich steeds meer teweer tegen de toenemende groep joodse immigranten, het kwam tot anti-joodse opstanden. Van 60.000 joodse inwijkelingen in 1919 waren er dat in de jaren 1940 al 600.000. Het waren vooral joden die de pogroms in Oekraïne en Polen waren ontvlucht, later ook vluchtelingen uit Nazi-Duitsland en andere Europese landen. Vanaf de late jaren '30 nam het aantal gewapende conflicten tussen joden en Arabieren toe.

In 1948 proclameerde de Nationale Raad van de joden dan de nieuwe staat Israël. De Verenigde Staten erkenden het land meteen, maar een dag later barstte een oorlog uit tussen joden en Arabieren: Libanon, Syrië, Jordanië, Egypte en Irak vielen het piepjonge staatje aan. Niemand verwachtte dat Israël dit zou overleven. Maar binnen enkele weken hadden de joden hun aanvallers teruggedreven en daarbij nog een aanzienlijk stuk land veroverd. De Arabische landen, wier legers van slechte kwaliteit waren, sloten een wapenstilstand. Door de oorlog waren zo'n 850.000 Arabieren uit Palestina naar de omringende Arabische landen gevlucht, zij zouden daar blijven in vluchtelingen kampen.

Er volgden daarna nog vijf oorlogen. Hier worden de twee belangrijkste genoemd. De zesdaagse oorlog. In juni 1967 is Israël de massale opmars van het Egyptische, Syrische en Jordaanse legers voor, en bezet het nogmaals de Sinaï en Gazastrook (was ook al gebeurd in een vorige oorlog in 1956), evenals de Syrische Golanhoogte en West-Jordanië (de 'Westbank'). Israël is vanaf die tijd een bezettingsmacht op de Westbank.

In 1973 volgt de 'Jom Kippoer-oorlog'. Die was begonnen met een verrassingsaanval van Egypte en Syrië, met de steun van de Sovjet-Unie. Het Israëlische leger leed grote verliezen, maar sloeg terug. Sinds die tijd worden de joodse nederzettingen in de bezette gebieden een bron van ruzie – tot op heden. Het zijn vooral religieuze partijen die het oude, bijbelse, Samaria en Judea opeisen als joods land. Door de Camp-David akkoorden sluit Israël vrede met Egypte.